

L I T E R Á R N Í Z P R Á V Y.

Das Recht Sowjetrusslands. In Verbindung mit A. Bogolepow, M. Hanfmann, A. Markow, A. Pilenke und C. Zaizew herausgegeben von A. Maklezow, N. Timatchew, N. Alexejew und S. Sawadsky. 1925. I. C. B. Mohr, Tübingen. XII., str. 524. Seš. 8. Cena 21 M, váz. 24 M.

Vynikající ruští právníci, dlicí vesměs mimo Rusko, podjali se záslužného úkolu, aby vylíčili zcela nepředpojatě a s hledisek vědeckých dnešní stav právní, jak je v platnosti ve Svazu social. sovětských republik. Podnik tento je ovšem dosti obtížným, poněvadž jednak zmatek, jenž převratem z r. 1917 všude v Rusku nastal, projevuje se přirozeně také — a právě zde nejvíce — na poli právním, a jednak autoři nemají možnosti, aby vlastním názorem sledovali utváření se a vývoj životních poměrů nastalých v důsledku ohromných změn, jež měla revoluce z r. 1917 v zápětí. Přes to však nelze snad spisovatelům vytýkati, že píší o něčem, o čem nejsou náležitě informováni. Neboť poznatky svoje čerpají a opírají o pramen zcela nepochybný, totiž o vlastní projevy zákonodárné a nařizovací moci dnešního Ruska, o projevy literární tamních právníků a publikace, pocházející vesměs z dnešního Ruska. Ku zpracování tohoto bohatého, různorodého a nepodajného materiálu seskupili se ruští odborníci, aby, rozdělivše si mezi sebou práci, pronikli jej vědecky, zpracovali soustavně, ukázali, pokud lze, na základní principy, srovnávali s principy západních států a osvětlili právní stav dnešního Ruska kriticky.

Nelze nám, bohužel, v úzkém rámci této zprávy, podati ani stručně bohatý a velice zajímavý obsah této vědecké publikace. Doufáme však, že nám bude možno z některých zvlášt zajímavých oddílů podati zevrubnější nástin postupem doby v tomto časopise.

V první části díla pojednávají prof. Alexejew a Timashev o »tvoření a uskutečnění práva« (str. 1—17). Právo sovětského státu mělo být podle svých ideologů prosto vši souvislosti s dosavadními šablonami, mělo prýštiti z přímých pramenů revolučního vědomí, měl nastati jako důsledek diktatury stav, v němž není žádných předpisů a formulací. A zatím se vyvinul stav, jenž vedl k neobyčejně bohatému rozvoji psaného práva v dnešním Rusku. Další důležitý rys tvoří veliké množství orgánů, vykonávajících činnost zákonodárnou a tím ovšem také důsledek, že táž věc je upravena různými orgány různě. Projevy zákonodárné nesou rozmanitá označení, aniž

však se činí rozdíl mezi zákony a nařízeními (v našem smyslu). Jde o normy psaného práva, které však nemají povahu zákonů, nýbrž jsou výrazem moci. K publikaci norem slouží několik listů; tato publikace nemá však toho významu jako jinde: i dekretů ještě neuveřejněných lze používat, a s druhé strany zase netřeba výkonné moci ani prohlášených předpisů dbát. Poněvadž není uznávána formální neporušitelnost státem vydaných předpisů právních, platí všeobecně zásada, že zákony působí zpět.

V II. části (str. 18—90) pojednává N. Alexejev o státním zřízení (státní moc, státní území a státní příslušnost, centralismus a federalismus v sovětovém Rusku, systém státních orgánů a volební právo). Z této obsáhlé části budtež jen jednotlivosti heslovitě zachyceny: charakteristické je nepoměrné rozšiřování státní moci, žádné dělení moci, pojem státního příslušenství odstraněn a nahrazen příslušností ke komunistické internacionále a v tomto směru není ani co do práv ani povinností rozdílu mezi tuzemcem a cizozemcem, volební právo ustupuje právu jmenovacímu, není všeobecné, ani přímé (přímo se volí jen do vesnických a městských sovětů) ani rovné (městské obyvatelstvo má výsady), ale ani tajné; není divu, že v neobvyklé míře se voliči voleb vzdalují.

Ve III. části (str. 91—160) jedná se o právu správním (1. o správě místní [Bogolepov], 2. o výminečném stavu 3. o veřejnoprávním postavení osobnosti, 4. o státu a církvi [Timašev], 5. o ochraně nezletilců a potírání kriminality a pustnutí mládeže [Maklecov]). Orgány místní správy staly se přímými orgány centrální správy, takže není orgánů samosprávných, sověty, jejich sjezdy a ve značné míře i výkonné výbory nejsou již orgány, které by ve svých rukou spojovaly moc skutečné místní správy, nýbrž vlastní moc soustřeďuje se v osobách jednotlivých správců guberniálních i krajských oddělení, předsedů volostních exek. výborů a předsedů vesnických sovětů; politická svoboda (právo na účast na státní moci a na vliv na ni prostřednictvím veřejného mínění) neexistuje, občanská svoboda v zárodcích se objevuje teprve od přechodu k nové hospodářské politice (NEP), svoboda svědomí je popírána, církev jako taková vůbec není uznávána, náboženské společnosti zbaveny jmění, zakázáno jim vyučování náboženství; mládež pustne a dopouští se trestných činů, stát proti tomu buduje veřejnou výchovu, ale s nedostatečnými hmotnými i osobními prostředky, nedbaje soukromé a veřejné iniciativy používá v boji proti tomuto zjevu těžkopádného aparátu, odvislého na komunistické straně,

takže neúspěch podniků, směřujících k ochraně mladistvých, přiznávají sami správcové příslušných odborů.

Ve IV. části (str. 161—246) seznamujeme se s veřejným právem hospodářským (1. právo agrární (Zajcev), 2. Organizace státní industrie (Timašev), 3. Pachtování podniků průmyslových a koncesí (Bogolepov), 4. Pracovní právo (Zajcev), 5. Monopol zahraničního obchodu (Pilenko), 6. Úprava domácího obchodu (Timašev), 7. Právo budgetní (Markov), 8. Základy berní soustavy (Markov). Agrární poměry vyvíjí se ve prospěch individuálního vlastnictví; nový pracovní zákon je významným krokem k osvobození práce, jednotnost pracovního práva pro všechny pracovní poměry, spojení veškerých dělníků v organizacích, žádná svoboda koaliční, nýbrž panství pracovních kolektiv; možnost provozovati soukromý obchod uznána, ovšem jen jako nutné zlo, státní obchod zevrubně upraven, ale jeví tendenci obejít všechna obmezení a státi se obchodem svobodným. V oboru berním zavedeny daně peněžité přímé i nepřímé, daně peněžité a v naturáliích u obyvatelstva venkovského, zdanění emisní a nepřímé zdanění faktickým monopolem průmyslovým.

Část V. (str. 247—363) jedná o občanském právu (1. Část všeobecná, věcné a obligační právo (Sawadsky), 2. právo rodinné a dědické (Hanfmann). Zde seznamujeme se s obsahem ruského občanského zákoníku z r. 1922. Zletilosti se dochází dosažením 18 let; z věcných práv uznány jen vlastnické, stavební a zástavní právo; zvláštních ustanovení o pozemcích není, neboť vlastnictví půdy nepatří do soukromého práva; vlastníkovu se přiznává právo držby, na užitky a nakládání s věcí; v obligačním právu po většině přijaty zásady »buržoasních« zákonů a právní vědy; rodinné a manž. právo spočívá na zákoně z roku 1918; uznáno jen civilní manželství (bez ohlášek i bez svědků), manželství lze rozloučiti jak k žádosti obou manželů, tak i jen k žádosti jednoho z nich (rozdíl je ovšem v řízení), adopce vlastních i cizích dětí zakázána; dědické právo bylo dekretem ze 27. dubna 1918 zrušeno, ale obč. zákonem zase zavedeno, a to jak posloupnost zákonná, tak i testamentární, ovšem kruh oprávněných k dědictví je úzký (dětí, vnuci, pravnuci vůbec, manžel a osoby neschopné k práci a nemajetní jen potud, pokud byly zůstavitelem alespoň rok před jeho smrtí zcela vyživovány), cena dědictví nesmí přesahovati 10.000 zlatých rublů, přesahuje-li tuto výši, spoludědí stát.

V VI. části (str. 364—414) jedná Maklecov o právu trestním. V trestním zákoně sovětském z r. 1922 jsou také

zahrnuty zločiny vojenské. Zločinem je každé jednání a opomínutí, jež hrozí zásadám sovětské vlády a právnímu řádu, jenž byl dán vládou dělníků a sedláků pro přechodnou periodu; dalšího dělení trestných činů není. Pojem zlého úmyslu a nedbalosti spočívá na theorii volní. V systému trestů není uveden trest smrti; ale čl. 33 tr. z. ustanovuje, že ve případech souzených nejv. soudem, soudy guberniálními a tribunály má býti použito trestu smrti všude tam, kde trestní zákon hrozí »nejvyšším trestem«. Poněvadž pak tohoto obratu užívá trestní zákon celkem 42krát, je trest smrti stanoven ve 42 případech. Připomenouti sluší, že na zločiny proti životu není trestu smrti. Za zločin se prohlašuje vyučování náboženství na veřejných nebo soukromých školách a trestá se nucenými pracemi do 1 roku. Ve velmi širokých mezích je dovoleno vyhnání plodu. Dvojženství, krvesmilstvo a smilstvo proti přírodě (toto, pokud není spojeno s poškozením nezletilců a není vykonáno násilím), jsou beztrestny.

V poslední části (str. 415—480) jedná se o právu procesním (o ústrojí soudů (Timašev), o civilním procesu (Haufmann), o trestním řízení (Timašev). První stolicí je podle zák. z r. 1922 soud lidový; druhou soud guberniální, jenž podléhá přímo centrální moci a vykonává dozor nad lidovými soudy; pak je nejvyšší soud, jemuž náleží nejvyšší dozor v soudnictví. Za stále soudce lidové a guberniální mohou býti zvoleny jen osoby, požívající akt. i pasivního volebního práva, které alespoň po 2 roky vykonávaly politickou odpovědnou práci v organisacích státních, dělnických nebo stranických nebo alespoň po 3 roky byly činny v sovětské justici a dosáhly hodnost vyšetřujícího soudce. Tím jsou tedy soudcovská místa vyhrazena toliko komunistům. Soudy jsou obsazeny vždy sborově (vedle soudce dva přísedící); také tyto přísedící mohou býti voleni jen z příslušníků komun. strany. Soudnictví není odděleno od správy, nýbrž podléhá této, soudcové nejsou neodvislí, jsou voleni na rok, mohou býti odvoláni a jinam přeloženi. Jako konečný účel činností soudů vytýká čl. 1 z. o org. s.: zajištění toho, co dobyla proletářská revoluce, a ochrana zájmů státu, dělníků a jejich společností. Úroveň vzdělání soudců je nízká, náklady s jich vydržováním spojené nesou místní sověty a poněvadž tyto platí soudce velmi špatně a nepravdělně, jest i hmotné postavení jich velmi ubohé. Jsou zaměstnáváni i pracemi, jež nemají se soudnictvím co činiti (zabírání církevních statků, vybírání naturálních daní a p.). Soudy netěší se prázdnotě vážnosti (zasedají v divadle, při jednání se kouří, soudcové mají klobouky na hla-

vách, strany jim dávají na jevo své opovržení — na to si stěžuje sám úřední list lidového komisariátu pro justici, ESJ.)* Věci vyřizují se velmi zdlouhavě, vyřízení věcí, jež dojdou k nejvyššímu soudu, jsou z polovice nesmyslná (podle téhož listu ESJ., 1923, č. 27), v r. 1922/23 bylo předsevzato »čištění« vzhledem na podplatnost soudců a odstraněno v 36 guberniích a 12 antonomních republikách celkem 1446 soudců.

T i m a š e v klade lidové soudy na roveň předrevolučním selským soudům a guberniální soudy předevol. polním soudům a označuje jako typické, že obnovením forem už dávno přežitých projevuje sovětský stát svoje opovržení k soudnictví.

Civilní proces je upraven zák. z r. 1923. Řízení může být zahájeno nejenom stranami, nýbrž i stát. zástupcem, uzná-li to tento za potřebné k ochraně zájmů státu nebo pracujících tříd. Řízení ovládáno zásadou vyhledávací, soudce není při vydání rozsudku vázán žalobním návrhem, opravné řízení má jen účel zrušovací.

Řízení trestní je upraveno zák. z r. 1922. Tento zákon označuje T i m a š e v za technicky nejlepší zákon sovětský. Ale soudy nejsou s to pro svou nízkou úroveň tohoto zákona správně používali. Základní myšlenkou trest. řízení je bezvýznamnost jednotlivce naproti orgánům státu. Jednotlivec může sice trest. řízení zahájit, ale v dalším jeho průběhu nepřísluší mu téměř žádná práva. Ve stadiu vyšetřovacím může být obviněný zatčen, ale nemusí být vyslechnut. Při hlavním přelíčení je obviněný po výtce předmětem vyšetřování. Svědek nesmí odepřítí svědectví ani ve věcech svých nejbližších příbuzných. Má-li se věc dostat před vyšší stolicí, závisí na stát. zástupci a předsedovi opravného soudu — dohodnou-li se, že tu není porušení zákona, bude řízení zastaveno.

Ve zvláštním »Dodatku« jsou uvedeny některé změny zákonodárství, jež nastaly až do prvních měsíců r. 1925. Obsáhlý rejstřík usnadňuje orientaci.

Spis je velmi zajímavý a poučný zároveň. Dovoluje nahlédnouti do zákonodárství sovětského a umožňuje posouditi jakost jeho. Jde o bezohledné uskutečňování politických hesel v právním řádě. Je to právo, jež vede k bezpráví, právo, jež nedbá spravedlnosti. A účinky se dostávají tam, kde jednotlivci se dosahu toho kterého předpisu vyhnouti nemohou. Tam, kde tak učiniti mohou, činí tak. Proto na př. raději se nedovolávají ochrany sovětských soudů ve svých soukromoprávných, zejm.

*) Eshenedelnik sovjetskoj Justicii (úřední list lidového komisariátu pro justici).

majetkových věcech. I to je ovšem velmi nepříznivý symptom pro zákon. Ale je i jiný úkaz, potěšitelnější, nasvědčující bezmoci i zákonů sovětských, ztroskotání jich o život, o vůli a duchovní statky člověka. Je to hlavně v oboru práva rodinného. Cituji doslovně to, co praví Hanfmann (str. 352): »Sledovalo-li sovětské právo rodinné ten účel, aby rozvrátilo dnešní formu manželství a aby urovnalo cesty organisaci manželských a rodinných poměrů na podkladě komunistickém, tož nebylo tohoto cíle ani po několikaleté působnosti sovětských zákonů ani zdaleka dosaženo. Obyvatelstvo lpí tvrdošijně a neústupně na náboženském a mravním živlu svazku manželského; co se tkne právních novot při rozvodech a poměrech majetkových, přijímá obyvatelstvo jen s největším váháním a opatrností i ony reformy zastaralého ruského rodinného práva, jež ruská právní věda a ruské právní citění ještě před revolucí považovaly za nutné. Rodinný život se v podstatě udržel, ačkoli sovětské panství i zde způsobilo nemalý zmatek.« —a.

Hans Kelsen: **Problém parlamentarismu**. Přel. Hanuš Sýkora. Politeia, sv. 1. Praha, 1926. — Dnes nejaktuálnější problém ústavního práva de lege ferenda jest nesporně problém parlamentu a parlamentarismu. Známý vídeňský profesor podává tu přehled jednotlivých otázek, na které se problém parlamentarismu rozpadá. Podstatu parlamentarismu definuje jako »tvoření směrodatné státní vůle kolegiátním orgánem, voleným lidem na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího, tedy demokraticky, podle principu většiny.« S touto definicí nelze souhlasiti pro příliš neurčitý pojem »směrodatné státní vůle«. Jest na př. kontrola vlády také tvořením směrodatné státní vůle? Parlamentarism sám velmi trefně definuje »jako kompromis mezi demokratickým požadavkem svobody a zásadou diferencující dělby práce jakožto zásady, která podmiňuje všechen sociálně-technický pokrok«. Z tohoto výměru se rozvinují myšlenky o reformě. Jest to především hlasování lidu a iniciativa lidu, o kterých plným právem praví, že jsou schopny dalšího rozvoje a slučitelný se zásadním zachováním parlamentarismu a vůbec vhodné v moderním státu. Závislost poslance na politické straně považuje za důsledek poměrného zastoupení a dokonce by si přál, aby strany mohly delegovati k určitým otázkám speciální odborníky místo pevně zvolených poslanců — názor zřejmě nepromyšlený. Zmiňuje se o možnosti hospodářského parlamentu jako tělesa poradního, vyslovuje se však pro ti dvoukomorové soustavě i proti nahrazení parlamentu stavovským zastupitelstvem. Přechází k otázce většiny a